

SITUACIÓ DE RAFAEL TASIS EN LA LITERATURA CATALANA DEL SEGLE XX

JOSEP CAMPS I ARBÓS
Universitat Oberta de Catalunya

El març de 1966, en el «Discurs de gràcies no pronunciat en un acte no celebrat per a commemorar els seixanta anys de Rafael Tasis», l'autor barceloní escrivia:

He fet novella, he fet teatre, he fet crítica i història literària, he fet biografia i història. Però tot ho he fet amb uns mitjans insuficients de treball, sense eines fonamentals: no he passat mai per la universitat ni per l'institut; m'ho he hagut d'aprendre tot jo, a l'atzar de les lectures, fora de les hores de treball, sense mètode ni coneixences bàsiques. He treballat com a dependent de comerç, en una època que no hi havia vacances i àdhuc els dies de festa, llevat dels diumenges, treballàvem al matí. No he pogut freqüentar les biblioteques fins que vaig trobar-me exiliat per la catàstrofe a França. M'ha faltat sempre el temps i, precipitadament, ho he volgut enllestir sempre tot en una cursa folla contra el rellotge. He escrit llibres en una setmana, comèdies en dos dies, articles de diari o de revista en un parell d'hores. He emprès, presumptuosament, obres històriques de gran empenta, sense poder dedicar-me a la recerca d'arxius i biblioteques ni saber llegir textos antics ni conèixer la bibliografia elemental. He escrit novel·les d'una certa ambició sense deixar-les madurar prou, sense corregir-les a fons, sense reescriure-les com hauria calgut. He escrit manuals de crítica literària purament impressionistes, dictats pel criteri subjectiu o per la intuïció, sense mètode suficient ni unes normes de valoració científica. (2011: 419)

En el repàs a la seva activitat com a escriptor, Tasis es planyia del que podia haver estat la seva ingent producció si no l'haguessin condicionada l'escàs bagatge acadèmic i la precipitació amb què va redactar-la. Aquest article, tanmateix, pretén posar en tela de judici les se-

ves afirmacions i fer evident l'interès que desperten encara, a ulls del lector del segle XXI, dos dels gèneres que va conrear: la narrativa i la crítica.

1. ELS FONAMENTS DE LA PRÀCTICA LITERÀRIA I CRÍTICA

Els diaris recentment editats de Rafael Tasis, especialment el de 1922, són de gran utilitat per a conèixer els primers passos del futur escriptor, on ja se'ns mostra com un lector àvid. És cert que es va educar en la literatura popular i de consum autòctona, però també que la seva formació literària autodidacta integrava els autors clàssics i moderns, tant universals com catalans. Raportem algunes d'aquestes lectures que, sovint, van acompanyades d'uns comentaris que prefiguren el futur crític: peces teatrals de Sòfocles, Shakespeare i Molière; *El paradís perdut*, de Milton; novel·les i contes d'autors vuitcentistes: *Silas Marner*, de George Eliot, «un bell llibre. Encara que a voltes es faci una mica pesat, la figura central, Silas, és sempre simpàtica en els seus infortunis i disculpable en les seves faltes» (2017: 27); *Els tres mosqueters* i *El vescomte de Bragelonne*, d'Alexandre Dumas; *L'amic Fritz*, d'Erckmann-Chatrian; *Una cançó nadalenca*, de Charles Dickens, «el meu autor preferit, traduïda de Carner, és obra finament humorista, sentimental i que s'endinsa al cor i allunya tota malenconia, omplint el cor de sa optimisme» (2017: 15); *L'elefant blanc robat* i *Les aventures de Tom Sawyer*, de Mark Twain; *Contes cruels*, de Villiers de l'Isle-Adam; *Els assassinats del carrer de la Morgue*, d'Edgar Allan Poe, així com el poema narratiu *Mireia*, de Frederic Mistral, que «m'ha plagut intensament» (2017: 123); també narrativa del tombant de segle: *El preu de l'amor*, d'Arnold Bennett, que no l'acaba de convèncer, tot i que «està ben descrit i la trama està ben portada» (2017: 28); *Tres anglesos s'esbargeixen* i *Tres homes dins d'una barca (sense comptar-hi el gos)*, de Jerome K. Jerome; i *El llibre de la jungla*, de Ruydard Kipling. Quant a la literatura catalana, la tria abasta obres tardanes de prohoms de la Renaixença com *Pilar Prim*, de Narcís Oller, i *Jesús que torna*, d'Àngel Guimerà, «i en llegir-lo, m'he entendrit quasi a l'extrem de plorar, cosa que molt poques vegades em suc-

ceeix» (2011: 71); aplecs de contes i novel·les d'autors formats a les files del modernisme, com Joaquim Ruyra, de qui judica *La parada* i *Pinya de rosa*, «les fresques narracions han deixat en mi el pregon ideal de la vida d'aquells episodis. El meu ésser netament barceloní, que l'altre dia confirmava, s'és ara transformat pel perfum de l'exòtic en un caire netament marí» (2017: 17); Prudenci Bertrana amb *Nàufrags* i *Ernestina* i Miquel de Palol amb *Camí de llum*, «narració emocionant i tristament romàntica, d'un fatalisme poètic i desconhortador per la seva passivitat» (2011: 83), i, a l'últim, textos publicats de feia poc com *L'abrandament*, de Carles Soldevila, «una novel·la ideal d'humorisme i d'esperit» (2017: 15), i *L'Andreu*, d'Alexandre Font.

El diari de 1922 mostra també els primers projectes literaris de Tasis. De fet, la seva activitat en el món de la literatura ja s'havia iniciat el 1921 escrivint poemes patriòtics i narracions per a la revista infantil *La Mainada*, dirigida per Avel·lí Artís i Balaguer; l'any següent va trametre articles a *L'Estevet*, un setmanari nacionalista dirigit per Manuel Carrasco i Formiguera.¹ Així sabem que tenia pensada una novel·la, *Infant de ciutat*, destinada a *La Mainada*, de la qual només arribà a redactar dos capítols dels vint-i-tres previstos: «narració d'un noi de vila, transportat per atzars de fortuna al camp. I desavesat, o millor dit, poc acostumat a la vida de la natura, ha de perdre els hàbits ciutadans, entre les mofes dels camperols envejosos. Això, bastit amb una trama apropiada i romàntica, amb punts de catalanisme, de societarisme i de notes ciutadanes, de Barcelona, és clar» (2017: 103). Observem que Tasis ja manifestava, amb aquesta dramàtica històrica, una fixació per l'ambientació urbana, barcelonina, en oposició al món rural, que travessarà bona part de la seva narrativa. Simultàniament, comença la redacció d'una comèdia fantàstica infantil, en tres actes, *La fada del Bell-Esguard*, que enllesteix el juliol, i n'inicia una altra, *El més bell estímulo*, procedent d'un conte previ a *La Mainada* (2011: 35). També prepara un original destinat al concurs que organitzava la col·lecció La Novel·la Nova i renuncia al de la revista *Lecturas* perquè la novel·la havia de ser escrita en castellà, «i sent jo com soc naciona-

1. Unes col·laboracions que, entre 1923 i 1924, s'estenen a *Art Novell* i a *Juventut Catalana*.

lista radical, no he volgut empanyar per res la meua vida amb un sol acte de submissió a l'enemic com fora implícitament escriure en el seu llenguatge» i, per tant, «el premi és més xic, mes la puresa catalana de la provinença i l'alegria d'escriure en català és incompatiblement major» (2017: 126). Unes afirmacions que mostren com Tasis, de ben jove, fusionava la creació literària amb un indiscutible activisme polític. Un model ben nítid, el de l'«intel·lectual patriòtic», servint-nos de l'expressió d'Adriana Danés (2007: 208). El diari també dona notícia d'una altra novel·la frustrada, *La perduda il·lusió*, ben distinta a *Infant de ciutat*, i que prefigura *Vint anys*: «és cosa en part viscuda, i que es troba cada dia en la ciutat immensa. Els personatges són naturals» (2011: 30); de tota manera, el plantejament li presenta dubtes, perquè tem que sigui «una constant divagació, mes serà una exposició sincera de moltes de les meves idees» (2011: 45), i abandona el text després d'haver-ne escrit vint-i-quatre pàgines: «i és que una novel·la sentimental en què l'acció és reduïda a la seva mínima expressió, una novel·la d'expansió i idees, tot i essent la ressenya dels estats verídics d'una ànima, és a bastament difícil i perillosa» (2011: 81).

El 2 de febrer de 1924 veu la llum el primer llibre de Tasis, *El daltabaix*, a la col·lecció La Novel·la d'Ara, dirigida per Francesc Esteve, Antoni Monplet i Guerra i Miquel Poal i Aragall, i adreçada, com les publicacions Lectura Popular o La Novel·la Nova, «a un públic popular (petit burgès, menestral i alguns sectors del proletariat) que havia sostingut una sèrie de muntatges editorials al marge del Noucentisme» (CAMPILLO 1998: 136). Precedien la novel·la dues obres de prestigiosos escriptors modernistes: *El desig de pecar*, de Prudenci Bertrana, i *La tragèdia d'un pobre home*, d'Ambrosi Carrion. En el «Discurs...» esmentat, Tasis qualificava la *nouvelle*, datada l'agost de 1923, de «truculent i moralitzant», i afegia que «no he tingut mai esma de rellegir-la» (2011: 418). L'argument, de tall fullestonec, avala l'afirmació: el protagonitzen la família dels marquesos de Rocadaura, composta per Jaume, el patriarca i amo de la banca que porta el nom de la nissaga, la seva germana Joana, els seus dos fills, Ricard (conegut com a Dicky) i Maria Glòria, i el jove Maurici Carreres, ajudant de caixer de la banca familiar. La fallida del negoci —similar a la que va teatralitzar Àngel Guimerà el 1921 a *Alta banca*— conduirà el marquès al suïcidi

i a la ruïna familiar mentre que Dicky continuarà malbaratant el patrimoni; altrament, la seva germana contrau matrimoni amb Maurici, de qualitats morals i professionals indubtables, després de rebutjar el pretendent que li proposava el seu germà i que no era altre que un antic amic del seu pare i el culpable de la ruïna familiar. Al final Dicky es casa amb una amant del seu progenitor: un matrimoni en què ell aporta el títol de marquès i, ella, els diners. Sens dubte, és una obra poc reeixida, però sí que mostra elements d'interès, com la presència constant de la geografia i la vida social barcelonines: el Cercle Eqüestre, la platja de la Barceloneta, el Passeig de Gràcia o l'església dels Josepets. La novel·la, per mitjà de la contraposició entre uns personatges d'escassos matisos, reflecteix els principis morals que exposava Tasis en el diari: «molt crec que és veritat que els luxuriosos i carnals, els sensuals i voluptuosos, no poden tenir fe, ni noció de Pàtria, ni cap noble sentiment, que aquests símbols, junt amb l'amor pur santificat, que ells mai coneixen, són sols patrimoni espiritual dels purs de cor i de cap» (2017: 101). Vegem-ne un passatge del primer capítol en què no ens trobem, malgrat el paper rellevant atorgat al sexe (que serà reprès en obres posteriors de l'autor), tan allunyats del moralisme que impregnava les novel·les de Clovis Eimeric i d'altres conreadors de la temàtica sentimental:

El Marquès, vidu de bastants anys, no per això havia deixat les «vanitats del món», com anomenava gentilment els plaers esbojarrats que eren sempre el seu més fort trencacolls i en això li era digne parió el seu arrogant fill, en Ricard de Rocallaura, «Dicky», senzillament, entre les seves nombroses amistats, i que fruïa d'uns vint-i-cinc anys i dels diners del seu pare. D'aquesta noble emulació entre els dos, forçosament n'havien de quedar rastres, i així, eren famoses a Barcelona les amistançades de pare i fill, que eren, com calia, les més cobejades femelles de la vida folla, ennoblides per un prestigi assolit entre els braços de tants i tants nobles barons i rics aristòcrates. (TASIS 1924: 5).

Les notes del dietari datades el 1928 ens aporten una evolució dels interessos de Tasis en tant que mostren un decantament cada vegada més explícit cap al gènere de la novel·la. Si bé encara hi ha algunes lectures vuitcentistes, com *Sonata a Kreuzer* i *Resurrecció*,

de Lev Tolstoi, o *Teresa d'Ubervilles*, de Thomas Hardy, ara els textos ens apropen a la més estricta modernitat: *La pata de la raposa*, de Ramón Pérez de Ayala, *La casa de la lluvia*, de Wenceslao Fernández Flórez; *La vida de Balzac*, de René Benjamin, o *Climes*, d'André Maurois. El mateix s'esdevé amb la lectura d'autors catalans: *Vida interior d'un escriptor*, de Joan Puig i Ferrer, «una de les més profundes que hagi sortit en català de molt de temps ençà» (2011: 123); *Eulàlia*, de Maria Teresa Vernet, «una novel·la ben feta, d'estil i traça perfecta, argument lògic i gens carrincló, desenrotllat sense vacil·lacions ni temences. Una excel·lent novel·lista, aquesta noia —ben jove, crec— que pot heretar i àdhuc superar la glòria de Víctor Català» (2011: 133); *Pigmalió*, de Pere Coromines, «està molt ben escrita i és interessant d'assumpte i d'ambient» (2011: 147), o *Entre els isards i la boira*, de Josep M. Millàs-Raurell, «decepció. No té cap valor sinó descriptiu» (2011: 148).

2. EL RECONeixEMENT PÚBLIC D'UN INTEL·LECTUAL

L'agost de 1929 Rafael Tasis inicia les seves col·laboracions al diari *La Publicitat* i l'abril de l'any següent al setmanari *Mirador*, cosa que li permet assolir una certa professionalització; com ha assenyalat Montserrat Corretger, «el periodisme fou per a Tasis un sistema únic per a assegurar la persistència de la cultura catalana i per a projectar el propi ideari polític en cada conjuntura històrica» (2016: 27). Des d'aquestes dues plataformes, intervé, durant els anys de la República, en els debats polítics i culturals, tot i que s'especialitza en la crítica literària i, més en concret, en la novel·la. Ara bé, no es tracta només d'un comentari de llibres *stricto sensu* —com el que duia a terme Manuel de Montoliu al seu «Breviari crític»— sinó que hi involucra altres peces del sistema literari com els escriptors, els editors o els llibreters; uns articles que mostren un equilibri entre la reflexió sociològica i un to divulgador, didàctic i patriòtic (com ja han estudiat DANÉS 2005: 64-69, SIMBOR 2007: 233-255 i ISARCH 2016a: 53-81). Si bé Tasis, semblantment a altres crítics com Domènec Guansé, Armand Obiols o Just Cabot, s'immergeix en els problemes novel·lítics del

seu temps —models i gèneres o l'art i la moral (CORRETGER 2008: 9-84)—, un dels eixos que travessa la seva obra és la preocupació per la crisi de lectors del període republicà i, per fer-hi front, reclama llibres que arribin a tota mena de públic. Aquesta connexió entre literatura i societat només es pot donar per mitjà d'un gènere, el de la novel·la. Una tesi que exposa al llarg de diversos articles, com «Ens calen moltes novel·les catalanes», aparegut a *La Publicitat* el 2 de novembre de 1933, amb l'avantítol significatiu de «La misèria del llibre català», en el qual fa una decidida aposta per estimular el conreu del gènere:

A Catalunya, enmig d'una producció literària inexistent, l'esforç necessari per a produir una novel·la espanta els escriptors, i només aquells que tenen una vocació incoercible s'esmercen en aquesta tasca mal agraiada i mal pagada. Necessitem novel·les, moltes novel·les, novel·les bones i novel·les mediocres, novel·les policiaques i novel·les sentimentals, novel·les de distracció i novel·les de categoria. Tots els escriptors de Catalunya haurien de temptar aquesta experiència apassionant i sovint dolorosa d'escriure una novel·la. Cal guanyar per a les lletres catalanes aquesta massa enorme de lectors discrets i allunyats del llibre, sense el contacte de la qual és impossible la vida de les edicions catalanes. I això només ho podem obtenir amb novel·les i amb novel·les per a tots els gustos. (1933: 2).

Al costat de l'«alta» novel·la també cal que n'hi hagi una de popular, de consum, de la temàtica que sigui, perquè es tracta del gènere que ha de permetre sostenir el mercat editorial. En un article posterior, «Variacions sobre la novel·la», amb l'avantítol de «Falles d'una literatura», aparegut a *Mirador* el 27 setembre de 1934, precisa aquestes afirmacions: la novel·la ha de servir per a atreure el poble i, per tant, cal evitar propostes narratives en què «hom s'enamora de caràcters boirosos o exaltats, d'éssers anormals sense grandesa i d'anècdotes ínfimes que no poden mai apassionar el públic no massa cultivat de què disposem. Mentre ell cerca en la novel·la l'aventura, el misteri o el sentiment, nosaltres li servim la nostra elucubració psicològica o la nostra innovació que pressentim genial i no passa d'avorrida. No és pas estrany que el públic hagi desertat del llibre català». Tasis reclama, com el 1933, «fulletonistes, autors de novel·les policiaques, creadors

d'ídols sentimentals de porteres i obrers», però ara ho fa amb un matís gens menyspreable: si volem culturitzar els lectors «necessitem que els novel·listes ho facin bé, que tinguin un domini absolut de llur tècnica, si volem crear un públic que llegeixi en català i si volem conservar-lo» (1934: 6).

Tasis desplega una síntesi del seu pensament crític a l'assaig *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, concebut, com afirma en el pròleg, «deliberadament [com] un acte de propaganda de la literatura imaginativa, i, principalment, un acte de propaganda de la novel·lística contemporània a Catalunya» (1935: 12). El volum consta de tres parts. La inicial, «Novel·listes catalans», té com a base la secció homònima d'articles panoràmics, iniciada el gener de 1934 a *La Publicitat*, que abraça, cronològicament, des de Víctor Català i Prudenci Bertrana fins a representants de la generació de la República com Maria Teresa Vernet, Francesc Trabal o Mercè Rodoreda. A la segona, «Barcelona i la novel·la», reclama que la novel·lística catalana contemporània, semblantment al que s'ha esdevingut amb altres metròpolis com Londres o París, potenciï una imatge cosmopolita de la ciutat, que havia estat falsejada i reduïda als baixos fons: «Llastimosament, damunt d'ells hom ha bastit la més estúpida i falsa de les llegendes. Hom ha creat, per a encís de botiguers disbauxats o d'estudiants sense ganes d'estudiar, una nova *Chinatown*, sense xinesos, amb perversitats decoratives i pornografies sublimades de literatura. Tan simple i dolorosa com és la realitat del nostre barri de Drassanes!» (1935: 118). Una defensa de l'espai narratiu barceloní —i, per tant, de la novel·la ciutadana en detriment de la rural, que no deixa de ser per a Tasis un problema per a la modernització del gènere— que té uns precedents i uns models: Martí Genís i Aguilar, Joan Pons i Massaveu, Emili Vilanova i, sobretot, Narcís Oller, traspasat feia poc, a qui considera el creador de la novel·la catalana moderna: «Amb tots llurs defectes, *La febre d'or*, *Pilar Prim* i *La Papallona* són, segurament, l'aportació més positiva que la ciutat de Barcelona ha dut a la nostra literatura. Un moment de l'evolució de la gran ciutat en febre de creixença està fixat per Narcís Oller amb fidelitat de documental i amb la força d'una passió creadora que imagina personatges, els fa viure aventures i atzars, i reïx a donar sempre el so de la realitat» (TASIS 1935: 8-9). La valoració

d'aquests narradors vuitcentistes cal emmarcar-la en un context ideològic de recuperació del segle XIX; una tesi exposada per Josep M. Balaguer: «la necessitat de revisió ve condicionada per l'especificitat d'aquest període en el cas català, per una banda interpretat com a origen del que acabarà sent un procés de renacionalització que té els seus orígens en la recuperació de la llengua literària, però alhora amb uns resultats literaris que han tendit a ser rebutjats des del final de segle per la majoria d'opcions modernitzadores» (1998: 31-32), i corroborada per Montserrat Corretger: «la cultura catalana s'afanya durant la República a mostrar models literaris nacionals amb força revulsiva: cerca en la Renaixença, en la prerenaixença i en alguns dels grans escriptors europeus que la inspiraren precedents amb validesa clàssica i amb energia patriòtica» (2015: 277). Per tant, la intenció de Tasis i la d'altres estudiosos coetanis, com Josep M. Miquel i Vergés, Lluís Nicolau d'Olwer o Manuel de Montoliu, no era altra que la de defugir la imatge folklòrica —i anacrònica— que podria tenir el vuit-cents entre els joves interessats per la cultura autòctona i reinterpretar-lo des del present. A la tercera part, «Viatge al món meravellós de la novel·la», Tasis defineix el gènere «com uns mons maravillosos i constantment renovats, uns universos imaginaris en els quals hem de trobar paisatges insòlits i una fauna extraordinària» (1935: 127). Breu: seguint les premisses del realisme del XIX, i amb Narcís Oller com a model, la novel·la ha de posseir un argument desenvolupat de manera lògica i comprensible i servir a través d'uns personatges que destaquen per la seva caracterització psicològica.² El volum, aparegut a les Publicacions de La Revista, caldria relacionar-lo, per la seva temàtica, amb d'altres de publicats a la mateixa col·lecció. L'havien precedit *Notes sobre literatura estrangera* (1934), de Marià Manent, sobre poesia i, en

2. Tasis havia donat a conèixer una altra definició del gènere a «Variacions sobre la novel·la», en què remarcava el paper preponderant que hi havia de tenir la trama: «És molt desagradable que la primera constatació que podeu fer sigui la de la noció erradíssima del que ha d'ésser una novel·la. Fiats en la facilitat de digestió del gènere i en l'amplitud de les seves fronteres, tota mena d'ingredients estranys hi són abocats: poesia paisatgista, records personals, teories polítiques de l'autor. Tot això hi cabria, és indubtable, però el mal és que hi són com a peça principal i no com a accessori o com a elements determinats per l'argument» (1934: 6).

menor grau, narrativa i crítica; i *Assaigs sobre la novella* (1934), de Maurici Serrahima, consagrat a l'estudi d'Aldous Huxley —de qui Tasis traduirà el 1938 *El somriure de la Gioconda*—, André Maurois i Ernest Martínez Ferrando, entre altres narradors. Després veurà la llum *Lectures europees* (1936), de Ramon Esquerra, un mapa de la narrativa anglosaxona i francesa d'entreguerres (IRIBARREN 2006).

Aquest model de novella realista, ciutadana i psicològica, Tasis l'havia dut a la pràctica amb *Vint anys*. De fet, és l'única del seu gènere que enllestí durant aquest període ja que l'absorbeixen la traducció, les tasques relacionades amb el seu partit, Acció Catalana, i els càrrecs polítics que se'n deriven o el periodisme. Va ser publicada el 1931 a la col·lecció A Tot Vent d'Edicions Proa, dedicada exclusivament a la novella catalana i estrangera, i on havia donat a conèixer el 1930 la traducció d'*El retrat de Dorian Gray*, d'Oscar Wilde.³ Com bé Albert Manent va afirmar, «els escriptors cobejaven sortir a la col·lecció pel que significava de tribuna literària de consagració i perquè s'adreçava a un públic variat i fidel, que permetia fer uns tiratges que a vegades arribaven als 4.000 exemplars» (1984: 193). Si contextualitzem *Vint anys* en el teixit literari de la dècada dels trenta, veurem com encaixa, si seguim la proposta de classificació de les novel·les efectuada pel mateix Tasis a *Una visió de conjunt de la novella catalana*, amb la línia que correspon al «tema de l'evolució dels costums [i amb el]

3. El mateix Tasis, en un article a *Mirador* amb motiu de la publicació dels cinquanta primers volums d'A Tot Vent, valorava el paper de la col·lecció a l'hora de difondre el gènere: «Pel que fa a les obres catalanes, potser el nivell no està a l'alçada de les traduïdes. Cal, naturalment, donar-ne la culpa a la misèria de la nostra novel·lística. I encara, si ho mireu fredament, us estranyareu que en quatre anys una col·lecció hagi pogut arribar a publicar vint-i-dues novel·les originals (dinou d'elles totalment inèdites) d'autors catalans. Aquest cas em sembla que deu ésser el primer, fins ara, de Catalunya. I, de totes maneres, en aquesta llista, hi ha ben bé una dotzena de novel·les remarcables, en conjunt i en estil, de les quals només comento, per haver estat distingides amb el premi Crexells, *El cercle màgic* de Puig i Ferrer i *Laura a la ciutat dels sants* de Miquel Llor. Tampoc no és menyspreable el fet d'haver editat unes quantes primeres novel·les perquè això pot representar per a la literatura catalana el guany d'alguna vocació inèdita de novel·lista, ni haver acollit noms i tendències tan desaparellades com Esclasans, Duch i Agulló, S. Juan Arbó, Francesc Trabal i Prudenci Bertrana» (1932: 6).

vast sector de novel·les que tracten els neguits de l'adolescència» (1935: 11); una línia i uns conflictes similars en què participen altres autors joves i que inclouria, amb tots els matisos que calguin, les novel·les *Pàgines d'adolescent* i *Suburbi*, de Xavier Benguerel; *Volves grises* i *Desordre*, de Ramon Xuriguera; *Hilde*, de Joan Baptista Xuriguera; *Dies verges*, de Joan Mínguez; o *Aloma*, de Mercè Rodoreda. L'atenció que Tasis dispensa a explorar el món interior dels personatges de *Vint anys* fa que pugui adscriure's al corrent de la novel·la psicològica, el dominant a l'època; Manuel de Montoliu ja ho advertia: «El senyor Tasis ens presenta una narració sense conflictes externs essencials. [...] Tot l'encís de *Vint anys* prové de la perfecta i impecable objectivitat de la visió del novel·lista, tota concentrada en la tasca de desentranyar pacientment els misteris de la psicologia dels “vint anys” en un jove de les darreres generacions de la petita burgesia barcelonina» (1979: 193). A més, amb aquesta obra, Tasis ens dona la seva versió d'un dels grans temes de la literatura europea dels anys trenta, «el de la crisi sentimental i moral de la joventut» (CASTELLANOS 2002: 16): «El major elogi de la novel·la que ens ocupa és que constitueix un recull de documents vius de la psicologia, de la moral i de la mentalitat d'una gran massa de joves de la Barcelona contemporània» (MONTOLIU 1979: 193). La novel·la ha estat estudiada per Magí Sunyer, i remetem al seu treball (2009: 117-124), en el qual es comenten els aspectes essencials: la construcció del protagonista, Pere Bernat, un jove indecís, conformista i sense voluntat, que esdevé el punt de partida per a retratar la joventut catalana de final dels anys vint —amb especial èmfasi en el personatge de Maria Rosa, que representa la dona moderna d'entreguerres—, o l'ús de l'omnisciència narrativa —un tret al qual se cenyia bona part de la novel·la psicològica catalana. Per part nostra, voldríem remarcar la presència, sobretot en el capítol inicial, del Districte Cinquè, un dels llocs comuns de la narrativa de l'època, i on el protagonista coneix Júlia, una noia de cabaret, que l'abandona per un burgès adinerat:

Tots els carrers febrosos i baladrers del Districte Cinquè, les tavernes equívokes i els bars de cambres, els teatres de vodevil i els concerts miserables, els cataus miserables de cada cantonada, els llardosos

i els pseudo-luxosos, els cèlebres i els discrets, i els cabarets modestos i ensopits dels volts de la Rambla de Santa Mònica.

Era un afany imprecís de conèixer coses, de saturar-se de les obscenitats i les llordors del barri del plaer miserios, balancejat, en canvi, per un íntim sentiment de repugnància física i moral que li impedia de rabejar-se ell també en aquell llot ciutadà (1931: 12).

No en va, els baixos fons barcelonins «resulten propicis per a introduir en la novel·la la temàtica sexual, una temàtica que s'ha convertit en el nucli central del psicologisme dominant, impulsat per les teories de la psicoanàlisi freudiana» (CASTELLANOS 1997: 176). Semblantment a Serrahima i Guansé, Tasis es transforma a *Vint anys* en un novel·lista doblat de crític —o, tant se val, en un crític doblat de novel·lista— que construeix la primera peça d'una projectada —i escapçada— «comèdia humana» sobre la Catalunya del segle XX (SUNYER 2016: 85).

3. AL SERVEI D'UN PAÍS

Durant els anys de la guerra i revolució, Rafael Tasis continua desplegant una notable activitat política i cultural al servei de Catalunya i de la República. La creació literària passa, tanmateix, a un segon terme —només inicia la novel·la *Tres*— i s'aboca a la divulgació de la història i la literatura per mitjà d'uns materials que publiquen les Edicions del Comissariat de Propaganda: *La revolució als ajuntaments*, a la col·lecció Estudis i Documents, uns fascicles de propaganda que, segons el mateix Tasis, estaven «destinats a conèixer no solament ací, sinó a tot el món, els antecedents de la guerra civil i la Revolució i els documents que poden servir per a aclarir i justificar l'actuació d'hommes i institucions durant el gran trasbals que vivim» (1937a: 3); *Les pedres parlen*, amb dibuixos de Jaume Juez i Castellà, *Xirinius*, i adreçat als infants, en què es relacionen episodis cabdals de la història de Catalunya amb monuments representatius del país, com les runes d'Empúries, el monestir de Ripoll, la catedral de Tarragona, la Seu Vella de Lleida, el Palau de la Generalitat o la tomba de Verdguer, al

cementiri barceloní de Montjuïc, que li serveix per a exposar el fenomen de la Renaixença i la recuperació del català com a llengua literària (FOGUET 2006), i *La literatura catalana moderna*, en què es traça un recorregut per la literatura catalana del primer terç del segle xx.⁴

Aquest treball es diferencia, per l'abast cronològic, d'altres visions panoràmiques, com *Resum de literatura catalana* (1927), de Lluís Nicolau d'Olwer, que només dedicava al nou-cents les darreres pàgines, i sense aprofundir-hi en excés, en tant que posava l'accent en èpoques pretèrites com la medieval. Deixant de banda els dos primers capítols, una síntesi de la literatura catalana des dels trobadors a Verdaguer, i un repàs de la vida i l'obra de Joan Maragall, i el darrer, dedicat a revistes culturals i al món editorial, el moll de l'os de l'assaig són els capítols que focalitzen els diversos gèneres literaris —poesia, teatre, novel·la, crítica i assaig—, en els quals Tasis desplega els seus judicis, de vegades més apuntats que no pas corroborats —«López Picó ha influït més que cap altre poeta en l'evolució de la lírica catalana» (1937b: 28); «actualment el teatre català passa un dels seus moments de crisi. N'és responsable, per una banda, l'allunyament de molts valors intel·lectuals, que prefereixen la novel·la. Per l'altra, l'embrutiment del públic popular a mans dels fabricants de pornografies i dels saineters d'encàrrec» (1937b: 42); «la crítica moderna s'agrupa entorn de dos noms: Manuel de Montoliu i Carles Riba» (1937b: 58)—, o bé reprèn temes apuntats en treballs anteriors, com la dicotomia entre novel·la rural i novel·la ciutadana, la primera exhaurida després de les obres de Joan Puig i Ferrer i Sebastià Juan Arbó. Domènec Guansé, des de *La Publicitat* i la *Revista de Catalunya*, valorava positivament el llibre, malgrat detectar-hi mancances com la novel·la *L'amor retrobat*, de Carles Capdevila, i un capítol dedicat al periodisme:

Com a informació ràpida i completa, el seu opuscle, sobretot, és excel·lent. Palesa, més que una erudició fàcil i fins obligada per a un escriptor català, una informació directa i de primera mà, un seguit de lectures, que signifiquen que l'autor ha seguit pas per pas el desenvolupament

4. Sembla que Domènec Guansé havia projectat entre 1934 i 1936 un *Panorama de la literatura catalana moderna*, que abraçava des de la dictadura de Primo de Rivera fins a l'actualitat, que no va arribar a bon port (ISARCH 2016b: 572-575).

i creixença de la nostra literatura i que se n'ha interessat de manera activa pel passat. [...] Així el seu estudi no és un enfarfec de noms, de títols i de dades, sinó un ràpid esclariment del que representen els autors i obres que ens destaca i una sumaria, però articulada valoració, del conjunt. Acceptant, com és de llei en una obra de divulgació, el que en podríem dir criteri oficial, no deixa de matisar-lo d'una manera ben personal, i sovint davant de les obres més recents o mal valorades encara, n'ofereix síntesis i definicions, que restaran segurament com a definitives. (GUANSÉ 1937: 2)⁵

En canvi, la ressenya del diari *Catalunya*, del 17 i el 19 de gener de 1938, a càrrec de *Bibarrambla*, criticava les absències d'Eugeni d'Ors i de Dídac Ruiz, que era qui s'amagava rere el pseudònim (MANENT & POCA 2012: 73). A la rèplica, Tasis en justificava l'exclusió: en el cas del segon autor pel desconeixement de la seva obra; del primer, els motius, en canvi, eren, ras i curt, ideològics:

Sobre l'altre «professor doctor», el difunt Xènius, l'exclusió és encara més defensable. Dictador de la cultura catalana que fou un dia, jo no vaig arribar a temps de rebre'n la influència. L'he conegut tard i amb dany —valgui'm la traducció literal de la frase feta castellana—, quan ja havia traït Catalunya, la seva llengua i la causa de la llibertat. A més de traïdor, aleshores, l'he trobat insuportable de pedanteria i artificiosos d'estil, i no m'he pas estat de dir-ho quan he pogut. Avui que és un dels capítols dels «acadèmics» de Franco, el nom d'Eugenio d'Ors en un llibre de propaganda de la nostra literatura, hauria estat un escarni per a les coses que més estimem i una ofensa personal als escriptors catalans, que, amb les armes a la mà o amb la ploma als dits, defensen la pàtria i la llibertat contra els homes i les idees que el Glossador serveix amb la seva abjecció. (1938a: 7).

5. En el comentari a la *Revista de Catalunya*, Guansé insisteix en aquestes idees: «Les preferències de l'autor de l'opuscle, les opinions que podrien resultar massa personals, són sacrificades a l'objectivitat informativa, al desig d'oferir una visió completa, comprensiva i justa del conjunt. Fins i tot, superant les passions del moment que es presta a tantes animadversions i a tants exclusivismes, el seu esperit liberal li ha permès de redactar amb una absoluta imparcialitat aquest breu resum d'història literària» (1938: 119-120). Vegeu, sobre la recepció d'aquest llibre de Tasis, CAMPILLO 1994: 147-148.

Quant a la crítica literària, en aquests anys de conflicte bèl·lic es vehicula a *La Publicitat* i al setmanari *Meridià*. En aquesta revista, Tasis hi ressenya *Hores angleses*, de Ferran Soldevila; *Imitació del foc*, de Bartomeu Rosselló-Pòrcel; o les edicions de poesia al front, i hi reivindica la cultura popular per mitjà de les figures de Marià Aguiló i Joan Amades. Potser l'article més remarcable és «Literatura de guerra», un panorama de la literatura bèl·lica des de la Gran Guerra, alhora que indaga en les possibilitats d'aquesta temàtica en relació amb el conflicte existent, mancada encara de conreu: «Així, els temes del que és presentat com a poesia bèl·lica estan relacionats amb accidents marginals de la lluita: bombardeigs amb llur horrible ferotgia; el dolor de les mares o bé l'emoció dels companys davant la mort heroica d'un soldat. La guerra directa, com a espectacle i com a experiència alhora, no hi és present» (1938b: 6).

4. NARRAR UNA ÈPOCA

Al llarg de l'exili a París, durant gairebé deu anys, del 1939 al 1948, Rafael Tasis fixa la seva activitat, preferentment, en dos àmbits: l'activisme polític, des de la secretaria d'Acció Catalana Republicana, i la creació literària: les novel·les *Tres*, *Muntaner 4*, *Un crim al Paralelo*, *La Bíblia valenciana* i *Sol ponent*, editades, excepte la segona, que va romandre inèdita i inacabada, després del retorn a Catalunya, i un aplec de proses, *Històries de coneguts*.⁶ Tasis, però, no va abandonar el periodisme: una selecció dels seus articles de tema polític apareguts a *El Poble Català*, *Catalunya*, *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials* i *La Nostra Revista* ha estat aplegada a *Les raons de l'exili* (2012) per Montserrat Barcardí i Francesc Foguet; bona part dels textos tracten de la situació de la diàspora catalana en relació amb el panorama internacional i amb l'èxode de 1939, vist com un desastre de major magnitud que el de 1714.

6. No hem tingut present en aquest treball *Tot l'any*, dotze estampes barcelonines acompanyades de litografies d'Antoni Clavé, aparegut el 1943 i amb un tiratge de 55 exemplars (POBLET 1967: 94-100 i ARIMANY 1967: 135-136).

La redacció i la publicació de *Tres*, tal vegada la seva obra mestra, presenta una trajectòria accidentada: començada a la dècada dels trenta, en va redactar només un parell o tres de capítols que van romandre a Barcelona el 1939; la inicià de bell nou a París i l'enllestí en tres mesos, entre febrer i maig de 1941; la revisà a Barcelona entre el juny i el setembre de 1950; la presentà al premi Catalònia de novel·la, que guanyà el 1953, i es va publicar a Mèxic el 1962 per Costa-Amic Editor, i el 1966, en segona edició a Catalunya, dins la col·lecció El Club dels Novel·listes. L'objectiu amb què va ser escrita, com Tasis assenyala, era el de «donar testimoni de la meua època, a declarar en nom de la meua generació que va tenir potser moltes culpes, però també molt d'entusiasme i que, principalment, va ésser honrada i sincera» (2011: 414). L'obra reflecteix el fracàs de la generació nascuda amb la República —la de l'autor— mitjançant tres amics que, a l'inici de la novel·la, cursen el batxillerat i que esdevindran un metge de reconegut prestigi, un escriptor i polític republicà i un enginyer que mantindrà relacions amb el sindicalisme. La història d'un país i d'uns personatges presenta un evident pòsit autobiogràfic, com es desprèn de les paraules de Tasis en el pròleg:

Hi havia en aquell afanyós escriure meu un deler d'examinar les causes que havien conduït a aquella situació en la qual jo, i com tants d'altres milers de compatriotes, exiliats o dintre de la nostra terra, ens trobàvem. En la descripció dels actes i les intencions dels meus tres protagonistes, en aquells fer-los sortir dels vagues neguits adolescents per a submergir-los en les realitats de la història, d'una història que, de grat o per força, ells i jo havíem viscut entre 1917 i 1936, jo podia trobar justificacions, errors, pecats o encerts que expliquessin la nostra tragèdia i donessin confort —o condemna— al nostre esperit en aquell destret. (1962: 11)

Com es desprèn de la citació, el fil argumental de *Tres* transcorre des del 1917, l'esclat de la revolució soviètica, fins al 1936, iniciada la Guerra Civil, i manté notables paral·lelismes amb l'eix temporal de *Destins*, una novel·la de Ramon Xuriguera, publicada el 1938, que també mostra el fracàs d'un grup de joves a través de dos períodes: 1918, data que assenyala l'acabament de la Primera Guerra Mundial, i

1930, que marca la fi de la dictadura de Primo de Rivera; en aquest sentit, el títol és altament significatiu, perquè n'indica el contingut: el destí d'uns personatges prenent com a base dos moments claus de la seva existència; la segona part de la novel·la ens mostra l'èxit o el fracàs —majoritari— dels joves presentats a la primera.

Datada a París el 1941 i inacabada, *Muntaner 4* és la continuació cronològica de *Tres*. La novel·la ofereix un retrat de la societat barcelonina abans de l'inici de la guerra i durant el període bèl·lic en una finca del carrer de Muntaner per mitjà de nombroses trames entrelaçades, que esdevenen un microcosmos de les classes mitjanes. El text respon al que Tasis havia demanat a l'article «Literatura de guerra»: «El solatge d'emocions, l'arrecplec de notes personals i d'experiències alienes ha de reposar abans de convertir-se en matèria literària d'imaginació. Els nostres Remarque, els nostres Glaeser, els nostres Tomli-son, tardaran encara uns quants anys a sorgir. Però sorgiran» (1938: 6). Hi plana una intenció testimonial, preservar la memòria dels fets, com s'exposa a l'«Advertiment al lector», que és també una crònica de l'ocupació alemanya de París: «En aquests mesos del nostre exili he pensat sovint en la necessitat d'escriure una història detallada de la nostra guerra. D'altres deuran fer-ho molt millor que jo no podria. Un llibre com el que em proposo d'escriure, si me'n surto, podria esdevenir un testimoni encara més viu d'una època de crueltat i d'heroisme» (TASIS 2015: 17). Talment els novel·listes al·ludits a «Literatura de guerra», el que crida més l'atenció al lector actual són els capítols en què es narra la guerra des de la rereguarda: el quart, «Sobre la revolució», una visió del 18 de juliol; o el sisè, «La Rabassada», en què es ficcionalitza l'assassinat de l'usurer Pere Fortianell a mans dels anarquistes de la FAI, amb qui Tasis és especialment crític: «I, dominant-ho, hi havia l'ombra de la mort que s'havia ensenyorit del país. Sentíeu com aquesta ombra s'espesseïa, com tenyia de vermell els carrers de la ciutat. La revolució feia el seu part amb sang» (2015: 176-177). O la sensació de derrota que domina en tot moment sobre el relat: «La rebel·lió militar semblava que havia d'ésser ofegada en vuit dies i ja feia prop de dos mesos que durava. No es veia per enlloc el desenllaç favorable a la República» (2015: 176). Val a dir que la Guerra Civil ja havia estat tractada en dues novel·les enllestides l'estiu de

1938: *La cèllula*, de Pere Calders, que cal donar per perduda, i *Flames de juliol*, de C. A. Jordana, de la qual s'han conservat només els set darrers capítols (CAMPILLO 2004: 77).

Com és sabut, Tasis, com a mitjà de subsistència, va traduir per encàrrec de Ferran Canyameres novel·les d'intriga de Georges Simeon al castellà des de les darreries de 1942. Tal vegada aquesta tasca va estimular-lo a provar sort en el món de la narrativa policíaca, gènere que ja havia reclamat en els articles de preguerra —a «Variacions sobre la novel·la» recomanava «estudiar la tècnica perfecta dels autors de novel·les policíacques alguns dels quals, com S. S. Van Dine, Agatha Christie i Dashiell Hammet, produeixen models de lògica, construcció i misteri» (1934: 6)— i hi havia insistit el 1947 des de la *Revista de Catalunya* amb «Notes sobre la novel·la policíaca». El resultat d'aquest interès són dues novel·les, *Un crim al Paralelo* i *La Bíblia valenciana*, escrites el 1944, i que tenen més relació de la que podria semblar amb les que fins llavors havia escrit, atès que recreen ambients i situacions de la Barcelona de la República i són una peça més d'aquesta «comèdia humana» a què Sunyer feia referència. No cal insistir en les qualitats d'aquests textos, prou estudiats, d'altra banda, per Àlex Martín Escribà (2015).

La darrera novel·la d'aquest període, *Sol ponent*, escrita el 1943 i publicada el 1953, si bé no forma part del retaula barceloní que hem assenyalat, manté una notable coherència amb altres textos de Tasis. Encara que es tracta d'una novel·la de caire psicològic que relata l' enamorament frustrat d'un escriptor i polític madur i de prestigi amb una noia jove, admiradora seva i que representa la joventut que ell ja no posseeix, hi retrobem el tema de l'amor apassionat i, alhora, frustrat que ens remet al que experimentava l'indecís Pere Bernat, el protagonista de *Vint anys*. Un aspecte fins ara poc explorat de la novel·la és la font de què beu l'argument: com explica Tasis en una carta a Vicenç Riera Llorca, neix dels poemes maragallians del cicle d'Haidé: «en la novel·la vaig agafar, íntegrament, el suposat argument dels poemes i el vaig transportar a un ambient i a una època més moderna. Però Claudi Llopart vol ésser Maragall i la noia que l'encén en aquell amor fora de lloc seria la misteriosa Haidé. No hi ha, doncs, res d'experiències personals, i, amb prou feines, d'observacions directes» (2011: 405). La

ressenya del Riera Llorca a *Pont Blau* remarcava el canvi d'orientació en la narrativa tasiana: «en *Sol ponent* es combinen de manera feliç el caràcter netament català de la narració —per l'ambient i, sobretot, pels tipus— amb una tècnica que, sense trencar estridentment amb els models que Tasis podria trobar en la novel·la catalana, s'ajusta als corrents actuals de les grans literatures» (1955: 326-327).

A l'últim, *Històries de coneguts*, subtítulat «Figures i paisatges de la nostra història», va ser l'únic dels textos comentats que va sortir a llum a l'exili: el 1945, a càrrec de l'editor Eduard Raguasol, dins la col·lecció Poesia i Prosa Catalana; l'any següent va obtenir el premi Concepció Rabell als Jocs Florals de Montpeller per a obres publicades. El llibre ficcionalitza episodis protagonitzats, entre d'altres, per Ramon Berenguer el Gran, Ausiàs March, Pau Claris, Josep Moragues, Josep Anselm Clavé o Joan Maragall. Una evocació —o divulgació— històrica similar a la que havia dut a terme, adreçant-se al públic infantil, amb *Les pedres parlen*: «no he volgut fer, de la meva evocació de personatges notoris, una Galeria de Catalans Il·lustres, ni tampoc un resum de moments dramàtics de la nostra història nacional, sinó un simple arrellec d'escenes de la vida de gent coneguda o que, en graus diversos, mereixeria d'ésser-ho dels catalans» (1945: 11). La valoració per part de la crítica va ser contradictòria: positiva per part d'Avellí Artís i Balaguer a *La Nostra Revista*: «Rafael Tasis ha barrejat sàviament, en aquest llibre, la fantasia i la veritat, la història i la llegenda, amb el pensament clavat a molts racons que a tots ens són massa familiars perquè el record no ens afecti» (1946: 75), i negativa segons Joan Sales, amb el pseudònim de *Masades de Segura* (MANENT & POCA 2012: 317), des dels *Quaderns de l'Exili*: «la prosa de Tasis rivalitza amb el plom» i defineix el seu autor com «un periodista com tants, que escriuen llibres simplement perquè els sembla que hi ha una cosa més important que escriure una gasetilla: escriure 192 pàgines de gasetilles» (1946: vii).

5. DIVULGAR LA TRADICIÓ I LA MODERNITAT

Amb el retorn a Catalunya el 1948, Rafael Tasis va continuar exercint el periodisme amb articles destinats, preferentment, a publicacions de l'exili (a la llista del període parisenc, cal afegir-hi *Pont Blau*, *Veu Catalana* o *Mai No Morirem*) i que han estat compilats per Bacardí i per Foguet a *El revulsiu del catalanisme* (2015); uns textos marcats pel frustrat retorn de la democràcia i per la perpetuació del règim feixista espanyol després de la Segona Guerra Mundial. També reprendrà la tasca com a crític i historiador de la literatura —a París només va publicar alguns articles sobre obres aparegudes a la diàspora a la *Revista de Catalunya* i a *La Nostra Revista*— amb la intenció de «reprendre les actituds literàries que havien articulat la seva obra teòrica de preguerra, amb un sentit explícit de continuïtat i sutura que justifica bona part de la seva producció, també la narrativa» (ISARCH 2016a: 76). Els eixos de la crítica entronquen, per tant, amb els exposats per l'autor durant els anys trenta —promoció d'autors joves i del gènere de la novel·la—, però també se n'hi detecten de nous —la poesia i el segle XIX.

Una mostra de les col·laboracions crítiques de Tasis a les publicacions de l'exili és el material que integra el volum *Lectures de postguerra* (2016), a cura, una vegada més, de Bacardí i de Foguet, en què s'apunta un balanç de la literatura catalana entre 1939 i 1966, sempre amb el contrapunt de la francesa i l'anglosaxona. Les quatre seccions en què s'estructuren aquests materials ens donen idea de la varietat i, alhora, de la coherència dels interessos tasiens: «Perspectives», panoràmiques sobre temes concrets: revistes, la novel·la policíaca, la llengua literària, la represa de la literatura catalana i les traduccions; «Mestratges», cenyit a les figures de Prudenci Bertrana i Josep Pous i Pagès, uns articles panoràmics que recorden els de preguerra; «Afinitats i divergències», que engloba autors de corrents culturals ben diferents: consolidats com Víctor Català, Josep Carner o Josep Pla; i emergents com Joan Sales, Pere Calders, Jordi Sarsanedas, Lluís Ferran de Pol o Manuel de Pedrolo, de qui afirma, havent llegit només un volum de contes publicat i quatre novel·les inèdites, que «és la revelació en el camp de la novel·la catalana i que, probablement hauria d'ésser considerat com el novellis-

ta més important que hagi donat Catalunya després de Narcís Oller» (2016: 265); i «Situacions», títol de ressonàncies sartrianes, l'estudi global de cinc autors (Josep M. de Sagarra, Josep Pla, Gaziel, Ferran Soldevila i Joan Fuster), al mateix temps que s'esbossen alguns trets de la seva personalitat. Amb tota seguretat, Tasis va ser el crític literari més important de la Catalunya dels anys cinquanta i, alhora, va esdevenir l'enllaç entre el món de la preguerra i l'exili (pensem en Guansé, per exemple) i les noves generacions encapçalades per Joan Fuster, Joaquim Molas i Albert Manent.

De caràcter divulgatiu són els assaigs *La novel·la catalana i Un segle de poesia catalana (1833-1953)*. El primer no és ben bé l'actualització d'*Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, ja que traça el recorregut d'aquest gènere des del Romanticisme fins a 1953 i s'apropa més *La literatura catalana moderna*, pel que té de didàctic i de sintètic i no de proselitisme. Les vicissituds per què va passar el llibre, les exposava Tasis en una carta a Ramon Xuriguera el 2 de setembre de 1954:

És una obra d'informació, que vol ésser objectiva i no ho és —com no pot ésser-ho cap obra humana— i que pateix del seu vici d'origen: haver estat escrita i composta l'any 1938 per a la *Revista de Catalunya*; haver estat posada més o menys al dia l'any 1946 (afegint-hi i intercalant-hi algun paràgraf), també per a la *Revista de Catalunya*, amb el mateix trist resultat, ambdues vegades, de veure plegar la revista sense que s'hi publicqués el meu text, i per últim, haver estat ampliada una mica més l'any 1952, quan els catorze anys passats (que ara ja són setze) obligava a canviar l'òptica general del llibre i a considerar que els «joves» no són precisament ara Jordana, Benguerel, vos i Guansé, sinó d'altres que han anat sortint, gràcies a Déu. Si un dia tinc temps i esma per a posar-me a una història més completa i crítica de la novel·la catalana, miraré de fer una cosa més seriosa i ben arquitecturada. Però dubto que mai tingui lleure per a la feina de preparació i redacció d'un llibre així que, d'altra banda, no crec que interessés cap editor. (CAMPS ARBÓS 2010: 187-188)

Després de dos capítols introductoris dedicats a l'evolució de la narrativa vuitcentista, Tasis destaca, en els següents, les figures de Narcís Oller i Emili Vilanova, representants, respectivament, de dos

tipus de narrativa: la burgesa i la popular. El gruix del treball és, de tota manera, la narrativa del segle xx, en què reprèn la tesi de 1935, l'oposició entre la «novella de muntanya», vehiculada per Raimon Casellas, Víctor Català, Joaquim Ruyra, Prudenci Bertrana, Josep Pous i Pagès i que culmina amb Joan Puig i Ferrer, i la «novella de ciutat», «l'autèntica novella, perquè ciutat vol dir societat i la novella necessita aquest ambient social i no la solitud i el monòleg de l'home davant les muntanyes» (1954: 55), representada, entre d'altres, per Josep M. Folch i Torres, Juli Vallmitjana, Alfons Maseras, Carles Soldevila, Joan Santamaria i Josep M. de Sagarra. Potser el més interessant del llibre és el darrer capítol, «Els joves», que aplega, no només els autors que publiquen per primera vegada, com Maria Aurèlia Capmany o Cèlia Suñol, sinó també aquells que havien iniciat la seva carrera literària durant la República —i estudiats a *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*— i en comenta les darreres novetats, sovint editades a l'exili, i les acosta al públic de l'interior de Catalunya: així valora el *El Rusio i el Pelao*, de C. A. Jordana: «es tracta d'un admirable estudi de psicologia infantil que reprèn el tema d'un conte anterior («Txossep»), el de la tendresa fraterna, i que reïx a ajuntar l'ambient i les apuntacions sagaces de la novella de costums al retrat d'aquells dos infants abandonats davant els enigmes i les crueltats de la vida» (1954: 72), o *Temperatura*, de Francesc Trabal: «malauradament, els estirabots, les digressions, les imperfeccions de la frase i l'artificiositat del diàleg trenquen a cada moment la línia de la narració i la desvien del significat profund que podia tenir» (1954: 77).

Un segle de poesia catalana (1833-1953) va aparèixer pòstumament, el 1967, i és la primera part de l'estudi *L'espai i el temps* que Tasis havia presentat al premi Josep Yxart el 1956 i que va obtenir Joan Fuster amb *Figures del temps*.⁷ L'assaig presenta característiques si-

7. *L'espai i el temps* comprenia tres parts: la primera, «La poesia catalana de 1833 a 1953»; la segona, «Tres records», dedicats a les figures de Josep Pous i Pagès, Alfons Maseras i Antoni Rovira i Virgili i la tercera, «Els nous valors de la narrativa catalana», títol que remet a l'estudi de Joaquim Folguera, *Les noves valors de la poesia catalana* (1919), que aplegava estudis sobre Pedroló, Sarsanedas, Calders i Ferran de Pol apareguts a *Pont Blau*.

milars a *La novella catalana*: divulgació i coneixença del tema i, cronològicament, abasta des de «La pàtria», de Bonaventura Carles Aribau, fins a les darreres fornades poètiques; un període que també Fuster tracta, amb un major detallisme, en el segon volum de *La poesia catalana*, publicat el 1956. Un capítol interessant del llibre de Tasis és el dedicat a poetes de la diàspora com Antoni Rovira i Virgili, Ramon Xirau o Mercè Rodoreda, de qui judica la poesia en aquests termes: «ben coneguda com a novel·lista i que, amb els seus sonets perfectes, que li han valgut tres anys seguits la Flor Natural en els Jocs Florals de la Llengua Catalana, s'ha situat entre els primers dels nostres poetes lírics. ¿Qui podria dir que no devem a l'exili, a les seves angoixes i als seus esquinçaments aquesta nova i punyent veu de poetessa que canta amb paraules clares i amb versos perfectes, de gran rigor intel·lectual, els mites d'antany i els neguits d'avui?» (1967: 163)⁸

Com hem apuntat, un altre dels focus en què es desplega la crítica de Tasis al llarg d'aquests anys és la literatura vuitcentista. Un període revalorat a partir de les efemèrides, a voltes manipulades pel règim franquista, com les destinades al centenari del naixement (1945) i al cinquantenari de la mort (1952) de Jacint Verdaguer, o amb les edicions de les obres completes del poeta de Folgueroles, de Narcís Oller i d'Emili Vilanova o les selectes d'Àngel Guimerà. Una primera mostra d'aquest interès és l'*Antologia de la poesia catalana*, presentada amb el subtítol «De Ramon Llull a Jacint Verdaguer (segles XIII a XIX)». L'autor afirma en el pròleg que l'ha construïda a partir dels gustos personals i amb el propòsit de no voler fer «una obra d'erudició, sinó un intent divulgador dels tresors de la poesia catalana antiga, poc accessibles actualment al lector» (1949: 12). Seguint la divisió proposada per Nicolau d'Olwer al *Resum de literatura catalana*, l'antologia s'estructura en tres parts: «Època clàssica» —amb els impres-

8. Deixem de banda la traducció de la *Historia de la literatura universal*, de Paul Van Tieghem, en què Tasis va incorporar nombrosos passatges destinats a la literatura catalana dels segles XIX i XX. I, fins i tot, va redactar expressament el capítol «La literatura de hoy» per completar el volum, que correspon als onze anys que transcorren des de la versió francesa original fins al 1952, any en què la tradueix al castellà. Hi dona notícia dels novel·listes Cèlia Sunyol, Maria Aurèlia Capmany i Ramon Planas, i dels poetes Màrius Torres, Salvador Espriu, Joan Teixidor, Joan Vinyoli i Rosa Leveroni.

cindibles Ramon Llull, Ausiàs March o Joan Roís de Corella i un poema anònim extret del *Cançoner d'obres enamorades* de la Biblioteca Nacional de París—, «Decadència i poesia popular» —cançons i romanços al costat d'escriptors cultes com Francesc Fontanella, Pere Serafi o Francesc Vicent Garcia, que «negligien llur verb o contribuïen a corrompre'l» (1949: 13)— i «Renaixença», que té com a màxim exponent Verdaguer —acaba la selecció, significativament, amb «Los dos campanars». La tria és deutora, en bona part, de l'*Antologia de la poesia catalana* (1936), de Martí de Riquer i Josep M. Miquel i Vergés.

Els Jocs Florals en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958) representa el màxim exponent de l'interès de Tasis pel fenomen de la Renaixença. L'assaig va obtenir el premi Patxot als Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats el 1959 a París, que commemoraven el centenari de la primera festa jocfloralasca després de la reinstauració; datat entre l'1 de març i el 30 d'abril de 1959, va romandre inèdit fins al 1997. Com indiquen les dates del títol, Tasis no se cenyeix als anys de la plenitud del certamen durant la Renaixença —com va fer poc després Josep Miracle a *La restauració dels Jocs Florals* (1960)—, sinó que arriba fins ben entrat el segle xx, amb els anys que el certamen va celebrar-se a l'exili. Es tracta d'un assaig llarg i documentat en què se citen estudis de preguerra com *Aribau i la Catalunya del seu temps* (1936), de Manuel de Montoliu, i altres de recents com *Els darrers dies de la vida de Jacint Verdaguer* (1955), de Josep Perenya, o *Industrials i polítics del segle XIX* (1958), de Jaume Vicens Vives, i, fins i tot, les *Memòries* (1954), de Josep M. de Sagarra. D'aquest treball, caldria posar-ne en relleu l'ingent tasca hemerogràfica de Tasis, que revela la consulta atenta dels volums anuals dels Jocs Forals i de publicacions coetànies com *Calendari Català*, *La Renaixença* o *L'Esquella de la Torratxa*. De gran interès és el penúltim capítol, que abasta els anys en què els Jocs Florals van celebrar-se a l'exili, de 1941 a 1958, amb informació de primera mà procedent de revistes de la diàspora com *El Poble Català* o *Catalunya*, d'on extreu els discursos del president dels Jocs i dels mantenidors, o, fins i tot, dels mateixos organitzadors del certamen.

La darrera mostra de l'interès de Tasis pel segle XIX és *La Renaixença catalana*, publicat pòstumament, el 1967. De caire divulgatiu, hi

ha capítols que responen al plantejament clàssic sobre el moviment (concepte i abast del terme «Renaixença», Jocs Florals, periodisme o escriptors i obres), però en presenta d'altres, diguem-ne de més singulars, destinats a les entitats (La Jove Catalunya, Centre Català, Unió Catalanista) o a estudiar el pas del regionalisme inicial del moviment cap al catalanisme per mitjà de la figura de Valentí Almirall i que poden de la seva col·laboració a l'obra miscel·lània *Un segle de vida catalana* (1960).

L'augment de la producció crítica de Tasis, respecte a la dels anys de l'exili, contrasta amb la disminució de l'obra narrativa, que es redueix a un recull de contes i tres novel·les.⁹ *Quatre nocturns sense melodia*, guardonat amb la Copa Artística als Jocs Florals de Nova York el 1951 i publicat el 1992 amb el títol de *L'illa*, aplega quatre relats datats el 1950, de temàtica i procediments ben diversos: «Ancien Régime», un diàleg entre un vell general i una comtessa que enyoren una època passada amb la Segona Guerra Mundial com a teló de fons; «De 6 a 8», que recupera un motiu recurrent en la narrativa tasiàna, el de les infidelitats conjugals; «Dos hereus» sorprèn, en canvi, per l'ambientació rural, la població imaginària de Vilacolrada, al Baix Camp, on arriba la guerra i la revolució de 1936; el darrer, «L'illa», és una crítica a la burgesia adinerada barcelonina a partir de les vicissituds que pateixen tres automobilistes per poder retornar a la capital després d'una disbauxada nit de Carnestoltes.

Altrament, les novel·les mostren una evident continuïtat respecte a les redactades anteriorment. *Abans d'ahir*, escrita entre el juliol de 1953 i l'agost de 1954 i publicada el 1956, presenta el retrat de la Barcelona d'inicis del segle passat a partir de la figura de Sebastià Bernat, que el 1901 retorna a Catalunya des de Cuba. Es tracta d'un *roman a clef*—que precedeix, cronològicament, *Tres*— construït amb elements procedents de les vicissituds familiars, com les estades a l'illa caribenyana i la impremta del pare, Bartomeu Tasis, a qui va dedicada l'obra, gudament combinats amb fets històrics, com la pèrdua de les darre-

9. Sabem que el 1956 Tasis havia iniciat la novel·la *El meu amic, l'Arcàngel*, sobre la figura de l'anarquista Mateu Morral, que el 1906 va atemptar contra el rei Alfons XIII. Només en va arribar a escriure la presentació i el primer capítol.

res colònies espanyoles, i amb personatges reals com Josep Falp i Plana, convertit en Rialp i Llana, o Alejandro Lerroux, sota el retrat d'un polític andalús, populista i demagògic, que no deixa ombra de dubte en el lector: «Barcelona, temptadora, s'oferia a la seva cobejança com una verge desitjosa d'ésser forçada. I ell la forçaria, delitosament, i assentaria el seu imperi damunt de la massa de treballadors, de malcontents, d'il·lusionats i decebutos, de gent emmetzinada per l'anarquisme o coneixedora del socialisme» (1956: 151-152). Va ser presentada, sense èxit, al premi Joanot Martorell el 1954, que va guanyar Manuel de Pedrolo amb *Estrictament personal*, una novel·la que mostrava el clima de la Barcelona de postguerra amb un realisme minuciós, i més adient als gustos de l'època que no pas la de Tasis, llastrada per un excés de dramatisme en els capítols finals, que arriba, fins i tot, a malmetre personatges tan interessants com Clotilde, una ànima besona de la Maria Rosa de *Vint anys*.

D'altra banda, *És hora de plegar*, escrita entre el 19 i el 24 de juliol de 1955 i editada el 1956, representa la darrera incursió de Tasis en el gènere policíac. A diferència d'*Un crim al Paralelo* i *La Bíblia valenciana* està ambientada en la immediata postguerra, als anys quaranta, al barri barceloní de Gràcia, i mostra, des del punt de vista de l'estructuració del material, amb la veu interposada de l'assassí, un pas endavant respecte a les dues precedents de la sèrie.

Ben distinta és la darrera novel·la, *A reculons*, que no va sortir de l'anonimat fins al 2015. Enllestida i revisada el 1957 (l'editor Santiago Albertí va rebutjar-la per l'escassa qualitat, quan ja li havia publicat a la col·lecció Lletres *Sol ponent*, *La Bíblia valenciana* i *És hora de plegar*), es tracta d'un relat fantàstic que exposa la història d'un fabricant barceloní, Martí Pratdesaba i Forriols, des del traspàs, vers el 1950, fins al naixement, el 1876, i té com a teló de fons esdeveniments històrics europeus i catalans que abasten la primera meitat del segle passat fins a les darreres dècades del XIX i que ja havien aparegut en novel·les anteriors: la postguerra, la Guerra Civil espanyola, la República o el desastre colonial de 1898. De fet, podria llegir-se com una síntesi, a la inversa, de les diferents etapes històriques de la narrativa tasiana i també com l'última peça d'aquell projecte inacabat, «la crònica novel·lada de la Catalunya contemporània, des d'una concepció que situava

les capes socials mitjanes com el seu nucli configurador» (CAMPILLO & CASTELLANOS 1988: 56).

Tasis finalitzava el discurs alludit al principi amb aquests mots: «Em sembla que, a casa nostra i en el dia d'avui, la literatura no pot ésser altra cosa que un acte de servei. Com a tal, i ara que els meus seixanta anys em donen ocasió de dir-ho, he escrit la meua obra i l'he oferta als meus conciutadans, els lectors catalans. Com a tal, voldria que quedés inscrita, suprem honor que no sé si em correspon, a la història de la literatura catalana» (2011: 421-422). Revisant i situant en el seu context l'enorme feina que va desplegar i la qualitat dels resultats assolits, el dubte que es plantejava l'escriptor barceloní ja s'ha esvaït i la seva obra resta inscrita —i amb lletres majúscules— a la història de la literatura catalana.

6. BIBLIOGRAFIA

- ARIMANY (1967): Miquel Arimany, *Símbol vivent. Biografia de Rafael Tasis*, Barcelona: Miquel Arimany.
- ARTÍS (1946): Avellí Artís i Balaguer, «Els llibres i els autors», *La Nostra Revista*, núm. 2 (15 febrer), p. 73.
- BALAGUER (1998): Josep M. Balaguer, «Josep M. Miquel i Vergés, una revisió del XIX català en els anys 30», *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, núm. 6, p. 30-36.
- CAMPILLO (1998): Maria Campillo, «La literatura i les institucions literàries. La novel·la», dins: Pere Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, Barcelona: Edicions 62, vol. IX, p. 135-148.
- CAMPILLO & CASTELLANOS (1988): Maria Campillo i Jordi Castellanos, «Rafael Tasis», dins: Joaquim Molas (dir.), *Història de la literatura catalana*, Barcelona: Ariel, vol. XI, p. 52-56.
- CAMPS ARBÓS (2010): Josep Camps Arbós, *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CASTELLANOS (1997): Jordi Castellanos, «Barcelona: ciutat i literatura», dins: *Literatura, vides, ciutats*, Barcelona: Edicions 62, p. 137-185.
- (2002): «Literatura i compromís social en els anys trenta», *Els Marges*, núm. 69, p. 7-23.

- CORRETERGER (2008): Montserrat Corretger, «El combat per la novel·la (1924-1936)», dins: *Escriptors, periodistes i crítics. El combat per la novel·la (1924-1936)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 9-84.
- (2015): «La literatura de la Renaixença en la crítica dels anys vint i trenta (1922-1939) i en l'exili», *Afers*, núm. 80-81, p. 269-292.
- (2016): «Rafael Tasis, periodista», dins: Montserrat Bacardí, Francesc Foguet i Àlex Martín (ed.), *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 23-51.
- DANÉS SALA (2005): Adriana Danés Sala, «Rafael Tasis i la novel·la catalana dels primers anys trenta», *El Contemporani*, núm. 31-32, p. 64-69.
- (2006): «Rafael Tasis als primers anys trenta. Un model d'intel·lectual patriòtic», dins: Ramon Panyella i Jordi Marrugat (ed.), *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*, Barcelona: L'Avenç, p. 208-221.
- FAULÍ (2002): Josep Faulí, *Els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili (1941-1977)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FOGUET (2006): Francesc Foguet, «L'herència fecunda: Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1937-1938). Llibret introductori», dins: *7 llibres infantils editats pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 1-23.
- GUANSÉ (1937): Domènec Guansé, «La literatura catalana moderna», *La Publicitat* (17 novembre), p. 2.
- (1938): «Llibres», *Revista de Catalunya*, núm. 82 (15 gener), p. 119-120.
- IRIBARREN (2006): Teresa Iribarren, «Introducció», dins: Ramon Esquerra, *Lectures europees*, Manresa: Edicions de L'Albí, p. 11-34.
- ISARCH (2016a): Antoni Isarch, «Rafael Tasis en els debats novellístics del seu temps», dins: Montserrat Bacardí, Francesc Foguet i Àlex Martín (ed.), *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 53-81.
- (2016b): *Domènec Guansé: crítica, periodisme i narrativa (1918-1936)*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral.
- MANENT (1984): Albert Manent, «Antecedents i història d'una aventura cultural: Edicions Proa», dins: *Escriptors i editors del nou-cents*, Barcelona: Curial, p. 180-202.
- MANENT & POCA (2012): Albert Manent i Josep Poca, *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració*, Lleida: Pagès.
- MARTÍN ESCRIBÀ (2015): Àlex Martín Escribà, *Rafael Tasis, novellista policíac*, Barcelona: Alrevés.

- MONTOLIU (1979): Manuel de Montoliu, *Breviari crític*, Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona, vol. v, p. 192-194.
- POBLET (1967): Josep M. Poblet, *Rafael Tasis. Conducta i exemple*, Barcelona: Grijalbo.
- RIERA LLORCA (1955): Vicenç Riera i Llorca, «Els llibres», *Pont Blau*, núm. 34 (agost), p. 326-327,
- SALES (1946): Joan Sales, «L'home i els llibres», *Quaderns de l'Exili*, núm. 23 (setembre), p. vii.
- SIMBOR ROIG (2007): Vicent Simbor Roig, «Rafael Tasis, el crític que estimava la novel·la», *Llengua & Literatura*, núm. 18, p. 233-255.
- SUNYER (2009): Magí Sunyer, «El novel·lista Rafael Tasis», dins: *La ciutat nova. Literatura sobre llibertat, igualtat i catalanisme*, Benicarló: Onada, p. 109-124.
- (2016): «Les novel·les de Rafael Tasis: crònica d'unes il·lusions estroncades», dins: Montserrat Bacardí, Francesc Foguet i Àlex Martín (ed.), *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 83-100.
- TASIS (1924): Rafael Tasis, *El daltabaix*. Barcelona: L'Avenç Gràfic.
- (1931): *Vint anys*, Barcelona: Proa.
- (1932): «La Biblioteca A Tot Vent», *Mirador*, núm. 191 (29 setembre), p. 6.
- (1933): «La misèria del llibre català. Ens calen moltes novel·les catalanes», *La Publicitat* (29 novembre), p. 2.
- (1934): «Falles d'una literatura. Variacions sobre la novel·la», *Mirador*, núm. 295 (27 novembre), p. 6.
- (1935): *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, Barcelona: Publicacions de La Revista.
- (1937a): «Els llibres», *La Publicitat* (20 maig), p. 3.
- (1937b): *La literatura catalana moderna*. Barcelona: Comissariat de Propaganda.
- (1938a): «Defensa d'un llibre incomplet», *Meridià*, núm. 4 (4 febrer), p. 7.
- (1938b): «Literatura de guerra», *Meridià*, núm. 28 (22 juliol), p. 6.
- (1946): *Històries de coneguts*, París: Ragasol editor.
- (1948): *Antologia de la poesia catalana. De Ramon Llull a Jacint Verdaguer*, Barcelona: Selecta.
- (1954): *La novel·la catalana*, Barcelona: Sagitari.
- (1956): *Abans d'ahir*, Barcelona: Selecta.
- (1962): *Tres*, Mèxic: Costa-Amic.
- (2011): *Diari íntim. Escrits autobiogràfics*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Acontravent.

- (2015): *Muntaner 4*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Muro: Ensiola.
- (2016): «Manuel de Pedrolo, novel·lista inèdit», dins: *Lectures de post-guerra*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 264-280.
- (2017): *Diari (1922)*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.